

Οι σχέσεις ΗΠΑ - Ελλάδας - Τουρκίας

Κ. Σημίτης

1. Το παγκόσμιο πολιτικό σύστημα βρίσκεται σε διαρκή μετασχηματισμό. Η κατάρρευση του διπολικού συστήματος πέραν των πολιτικοοικονομικών επιπτώσεων αποτρέπει τον κίνδυνο μιας ολοκληρωτικής παγκόσμιας ρήξης όμως συγχρόνως αποικοδομεί και τους ελεγκτικούς μηχανισμούς που ασκούσε στις περιφερειακές δυνάμεις των δύο πόλων. Η καθολικότητα του συστήματος ασφαλείας κλονίζεται στις ανατολικές χώρες καταρέει στις περιφέρειες και ιδιαίτερα στα Βαλκάνια.

Συγχρόνως η εγκαθίδρυση νέων πολιτικοοικονομικών συστημάτων στις χώρες του πρώην υπαρκτού σοσιαλισμού εισάγει μια νέα περίοδο αστάθειας, όπου οι εθνικισμοί και η αναζήτηση νέων ρόλων στις διεθνείς σχέσεις, η οικονομική ύφεση και τα προβλήματα προσαρμογής αναδεικνύουν καινούργια προβλήματα, προκαλούν τριβές, οδηγούν σε ανοικτές ρήξεις.

Σε έναν κόσμο που αλλάζει ραγδαία νικητές και ηττημένοι πρέπει να ξαναπροσδιορίσουν τις στρατηγικές τους. Τα Βαλκάνια ζούνε μια ιδιαίτερα επίπονη μεταβατική περίοδο που ενέχει κινδύνους αλλά και προκλήσεις για ένα καλύτερο αύριο.

2. Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις απετέλεσαν και αποτελούν μόνιμη παράμετρο προβληματισμού και αντιπαραθέσεων των κυβερνήσεων Ελλάδας και Τουρκίας.

Είναι σχέσεις ιστορικά καθορισμένες μέσα από την αντιπαλότητα και τις ρήξεις του παρελθόντος, μέσα από λάθη και αδυναμίες που διαγράφουν την αμυντική στάση της Ελλάδας και την δυτικόστροφη, μέσα από ένα παραδοσιακό επεκτατισμό, στρατηγική της Τουρκίας.

Οι σχέσεις αυτές αποτελούν διαρκή πηγή προβλημάτων στην Ν.Α. λεκάνη της Μεσογείου, απασχολούν διεθνή Κοινότητα και διεθνείς Οργανισμούς, επαπειλούν την ειρήνη και ασφάλεια της ευρύτερης περιοχής, λειτουργούν ανασταλτικά στην πρόοδο και την ευημερία των λαών των δύο χωρών.

3. Τα αίτια:

α. Το πολιτικοδιοικητικό σύστημα της Τουρκίας από την ίδρυση του νέου κράτους το 1923 συλλαμβάνει την αναγκαιότητα αναζήτησης μιας εθνικής ενσωματικής ιδέας που θα επιτρέψει την κατασκευή του τουρκικού έθνους. Το τουρκικό έθνος δεν συσπειρώνεται μέσα από κοινωνικές διεργασίες συνειδητοποίησης αλλά συλλαμβάνεται ως ιδέα και επιβάλλεται άνωθεν στην κοινωνία. Στην οποιαδήποτε κοινωνία που διαβιεί εντός των συνόρων του κράτους.

Ο ετεροπροσδιορισμός αυτός επιτρέπει μια επιλεκτική σύνδεση στοιχείων που συγκροτούν την ιδέα του έθνους και διευκολύνει τη νομή της εξουσίας, την χειραγώγηση των κοινωνιών. Η εθνική έξαρση και η εκτόνωση κοινωνικών πιέσεων δεν γίνεται με κοινωνικές μεταρρυθμίσεις ή αλλαγές του πολιτικού συστήματος αλλά με μετάθεση των στόχων και των πιέσεων σε εκτός των τουρκικών συνόρων κατευθύνσεις.

Η τεχνητή τουρκοποίηση των κοινωνιών γυμνή από πολιτισμικά στοιχεία και κοινωνικές αξίες επιβάλλεται ως κοσμική συγκρότηση του έθνους απέναντι στην θρησκευτική του ισλαμισμού.

Ετσι ενσωματώνεται ο Τουρανισμός και ο Παντουρανισμός για να νομιμοποιεί την επέκταση προς τη δύση αναγνωρίζοντας κληρονομικό δικαίωμα στην Τουρκία για όλα τα εδάφη της πρώην οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Αυτοαναγορεύεται ως εκπρόσωπος όλων των τουρκόφωνων μουσουλμάνων εκτός της επικρατείας της. Διεκδικεί έτσι από τη διεθνή κοινότητα αναγνώριση του δικαιώματος επέμβασης με οιοδήποτε πρόσχημα προστασίας τους και διεκδίκησης των αντίστοιχων εδαφών. Κατασκευάζει το αντίπαλο δέος για τους σκοπούς αυτούς και τη δυτικόστροφη πορεία της Τουρκίας. Την Ελλάδα και τον Ελληνισμό.

Η στρατηγική αυτή είναι πάγια πολιτική όλων των κυβερνήσεων από τη δημιουργία του τουρκικού κράτους το 1923 μέχρι σήμερα.

6. Στην πολιτική αυτή η Ελληνική πλευρά έχει αντιτάξει μέχρι σήμερα στην καλύτερη περίπτωση αμυντικούς χειρισμούς. Λάθη και απουσία μιας εξισοροπητικής στρατηγικής επιδεινώνουν κατά καιρούς τις ελληνοτουρκικές σχέσεις σε βάρος εθνικών μας συμφερόντων. Η κυπριακή τραγωδία αποτελεί το μείζον πρόβλημα των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Η αμφισβήτηση του Αιγαίου, οι τριβές για τις εναέριες παραβιάσεις, η υπόθαλψη αλυτρωτικών τάσεων στη Θράκη συγκροτούν το κρίσιμο πλέγμα που βαρύνει τις ελληνοτουρκικές σχέσεις και πιέζει σ' ένα διαρκή ανταγωνισμό δαπανών για εξοπλισμούς.

Η κατάσταση αυτή διατηρήθηκε σ' ένα παγκόσμιο σύστημα διπολισμού και έγινε ανεκτή από τη διεθνή Κοινότητα χάριν των σκοπιμοτήτων ασφάλειας του δυτικού μπλοκ απέναντι στο ανατολικό. Η πολιτική των ΗΠΑ απέναντι στις δύο χώρες υπακούει σ' αυτή τη λογική. Επιδιώκει τη σύναψη στενών δεσμών με Ελλάδα Τουρκία, την αποτροπή μείζονων τριβών μεταξύ των δύο χωρών, τη διατήρηση ευδέως ή μέσω ΝΑΤΟ ισορροπιών, την απρόσκοπτη ένταξη τους στην ομπρέλα του ατλαντισμού. Στις στρατηγικές της ωστόσο εκτιμήσεις η Τουρκία διαδραματίζει σημαντικότερο ρόλο απ' ότι η Ελλάδα.

Η κατάρρευση του διπολισμού επέφερε μια σημαντική αλλαγή στο σκηνικό. Το ενιαίο μέτωπο Ελλάδος Τουρκίας δεν είναι πλέον οπωσδήποτε αναγκαίο για τις ΗΠΑ για να αναχαιτίσουν τη Σοβιετική διείσδυση. Ο κίνδυνος έχει εκλείψει. Όμως στον μετασοβιετικό κόσμο η Τουρκία επιδιώκει και ανευρίσκει νέους ρόλους. Είναι ο σύμμαχος, ο οποίος μπορεί να βοηθήσει στην αστυνόμευση της Μέσης

Ανατολής, το αντίβαρο τόσο στον ισλαμισμό του Ιράν όσο και στον επεκτατισμό του Ιράκ. Είναι επίσης ο δίαυλος για να προσεγγίσει η Δύση και η Ατλαντική Συμμαχία τις μουσουλμανικές δημοκρατίες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Παρουσιάζει το προτέρημα, ότι είναι κράτος λαϊκό, βρίσκεται σε αντίθεση με το Ιράν και άρα η παρουσία της δεν πρόκειται να ενισχύσει τον ισλαμισμό αλλά αντίθετα την συνεργασία με τη Δύση. Πλεονέκτημα είναι επίσης ότι οι πληθυσμοί πολλών περιοχών είναι τουρκόφωνοι όπως του Αζερμπαϊτζάν ή τουρκογενείς όπως του Καζακστάν και άρα διατεθειμένοι σε συνεργασία. Η Τουρκία αποκτά έτσι τη δυνατότητα ενός Ανατολικού ρόλου.

Η Ελλάδα αντίθετα δεν μπόρεσε να θρει ακόμη ένα νέο ρόλο, αν και η εξέλιξη στην Ανατολική Ευρώπη της άνοιξε νέες δυνατότητες. Η Ελλάδα μπορεί να παίξει σημαντικό ρόλο στα Βαλκάνια είτε ως αυτόνομος παράγοντας είτε ως ιμάντας μετάβασης της συναποφασισμένης κοινοτικής πολιτικής. Διαθέτει εμπειρία από την οργάνωση μιας οικονομίας αγοράς διασυνδέσεις με τις αναπτυγμένες βιομηχανικές χώρες. Μπορεί να αντισταθμίσει τον ανατολικό ρόλο της Τουρκίας με το βαλκανικό της ρόλο. Η σημερινή της απομόνωση δημιουργεί τον κίνδυνο να χάνει τόσο στο ευρωπαϊκό όσο και στο αμερικανικό μέτωπο απέναντι στην Τουρκία.

Σημαντικό στοιχείο θα είναι η ευρωπαϊκή εξέλιξη. Όλο και περισσότερο συνειδητοποιείται ότι η πορεία προς την Ευρωπαϊκή Ένωση για να πείσει πρέπει να δώσει καρπούς. Ότι η αδυναμία αντιμετώπισης της Γιουγκοσλαβικής Κρίσης οφείλεται στο συγκεκριμένο εξελικτικό στάδιο της Κοινότητας που διανύουμε, στην αδυναμία προόδου της της πολιτικής ένωσης. Ότι η μακροπρόθεσμη αναμονή των δετικών αποτελεσμάτων της ΟΝΕ πρέπει να αντισταθμιστεί με βήματα εξέλιξης σε άλλα επίπεδα και κυρίως της πολιτικής ένωσης. Όλες αυτές οι δυναμικές διαγράφουν μια προοπτική για ένα ευρωπαϊκό πολιτικό σύστημα στο οποίο δεν θα έχει θέση ο οιοσδήποτε επεκτατισμός και ιδιαίτερα ο τουρκικός, ο άνωθεν ή εξωθεν εκτουρκισμός, η βίαιη αλλαγή συνόρων, η καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

5. Κρίσιμες επιλογές

Στρατηγικός στόχος της ελληνικής πλευράς όσον αφορά τις ελληνοτουρκικές σχέσεις πρέπει να είναι η υπέρβαση της κρίσης σύμφωνα με τις αρχές και τους κανόνες της διεθνούς Κοινότητας και των διεθνών οργανισμών στους οποίους μετέχουμε. Κυριότερος μοχλός πίεσης η εφαρμογή αυτών των κανόνων μέσα από τη συμμετοχή μας σ' αυτούς τους οργανισμούς.

Σ' έναν κόσμο που μεταβάλλεται ραγδαία Ελλάδα και Τουρκία έχουν να απαντήσουν σε κρίσιμα ερωτήματα, όσον αφορά το μέλλον και τη θέση τους στην υπό διαμόρφωση νέα διεθνή κοινωνία.

Η Ελλάδα πρέπει να επιλέξει αν δέχεται ή όχι τη στενότερη συνεργασία και επικοινωνία της Τουρκίας με τους Ευρωπαϊκούς Οργανισμούς. Διασύνδεση που θα συνεπάγεται ως αντιστάθισμα την συμμόρφωση με τις αρχές και τους κανόνες των οργανισμών αυτών. Θα πρέπει να καταλήξει αν μια τέτοια στρατηγική είναι για την προοπτική της ειρήνης και της ασφάλειας αποτελεσματικότερη από εκείνη της απομόνωσης ή της προσπάθειας απομόνωσης της Τουρκίας από τις ευρωπαϊκές εξελίξεις.

Η Ελλάδα πρέπει να επιλέξει αν θέλει μια Τουρκία να σπρώχνεται στον ισλαμισμό και τον εθνικισμό ή μια Τουρκία που σέβεται τους κανόνες του ευρωπαϊκού πολιτικού συστήματος και συγκλίνει προς τη Δύση.

Η Ελλάδα πρέπει να επιλέξει αν η αντιπαράθεσή της με το πολιτικοδιοικητικό σύστημα της Τουρκίας θα επεκτείνεται συλλήβδην και στον Τουρκικό λαό με τον οποίο τίποτα δεν έχει να χωρίσει ή αν θα πρέπει να αναζητήσει κοινές πορείες διαλόγου και συνεργασίας.

Η Τουρκία πρέπει να επιλέξει αν η στρατηγική της προς τη Δύση θα συνεχιστεί με τους όρους του παρελθόντος, του παντουρκικού μεγαλοϊδεατισμού και της επεκτατικής πολιτικής ή θα αναζητήσει άλλους στόχους και πρακτικές για μια δημιουργική προσέγγιση προς την Ευρώπη.

Η Τουρκία πρέπει να επιλέξει αν θα εξακολουθήσει να αντιμετωπίζει τα προβλήματα ανάπτυξης με βίαιες εδαφικές διεκδικήσεις και καλλιέργεια εθνικισμού ή με σύγχρονες αντιλήψεις εκσυγχρονισμού και ανάπτυξης της κοινωνίας και οικονομίας της.

Η Τουρκία πρέπει να επιλέξει αν θα επιδιώξει να ενταχτεί σ' έναν σύγχρονο κόσμο αμοιβαίων εξαρτήσεων και ειρηνικής συμβίωσης ή θα παραμείνει μόνη στην Ανατολή άλλοτε όργανο μεγάλων δυνάμεων και άλλοτε δέσμια αδιεξόδων μιας αναχρονιστικής πολιτικής. Αν θα αποδεχτεί και θα επιβάλει το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των δικαιωμάτων των μειονοτήτων ή θα εξακολουθήσει μια πολιτική καταπίεσης.

6. Για μια συλλογική στρατηγική για τα Βαλκάνια:

Η διεθνοποίηση των σχέσεων, οι πολλαπλές διαπλοκές συμφερόντων μέσα και έξω από τους ευρωπαϊκούς διεθνείς οργανισμούς, η δυναμική αποκατάστασης μιας νέας τάξης ειρήνης και ασφάλειας στην Ευρώπη και στα Βαλκάνια θα διεθνοποιεί εκ των πραγμάτων τον στεγανό σήμερα διμερή χαρακτήρα των σχέσεων Ελλάδας Τουρκίας.

Η Ελλάδα θα πρέπει μέσα σ' αυτή την προοπτική να διαμορφώσει τη στρατηγική της. Να καταστήσει σαφές στους κοινοτικούς εταίρους της, ότι τα προβλήματα που υπάρχουν στις ελληνοτουρκικές σχέσεις δεν είναι προβλήματα που αφορούν τις δύο χώρες μόνον. Είναι κοινοτικά προβλήματα, διότι επηρεάζουν αρνητικά την κοινοτική δράση και παρουσία τόσο στα Βαλκάνια όσο και στην Ανατολική Μεσόγειο. Θα πρέπει επίσης μέσα από μια πάγια επιλογή προώθησης των συλλογικών πολιτικών σχηματισμών και συστημάτων ασφαλείας να πιέσει για την αντιμετώπιση των προβλημάτων και εκκρεμοτήτων που υπάρχουν με την Τουρκία.

Η αναζήτηση δίκαιης και βιώσιμης λύσης για το Κυπριακό θα αποτελεί διαρκές εμπόδιο για την προσέγγιση της Τουρκίας με την Ευρώπη, για την εξομάλυνση των σχέσεων των δύο χωρών.

Η διαφορά για το Αγαίο και την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας θα εξακολουθεί να αναζητά την επίλυση της με προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο και τους κανόνες του διεθνούς Δικαίου.

Μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης είναι αναγκαία γιατί αποτελούν κριτήρια του κατά πόσο η Τουρκία πράγματι προσαρμόζεται στις νέες διεθνείς εξελίξεις.

Πρακτικές επικοινωνίας και συνεργασίας των δύο λαών είναι επίσης αναγκαίες αφού οι κοινωνίες χειραγωγήθηκαν ή εξαναγκάστηκαν στην έχθρα και την πόλωση.

Ωστόσο σύμφωνα φιλίας και αμοιβαίες δηλώσεις σύγκλισης δύσκολα μπορούν ν' αποτελέσουν βάση οικοδόμησης ενός νέου ξεκινήματος όταν η πράξη δείχνει άλλες κατευθύνσεις. Με βεβαρυμένο το παρελθόν είναι ακόμη πιο δύσκολο να αποκαταστήσουν κλίμα εμπιστοσύνης. Με δεσματικές επιχειρήσεις αναδιάρθρωσης και επέκτασης των στρατιωτικών εξοπλισμών με εμμονές στην πολιτική ισχύος απέναντι στην επίλυση του Κυπριακού, με αναζήτηση κάθε αφορμής για παρέμβαση στα Βαλκάνια, με υποκινήσεις των μουσουλμαϊκών στοιχείων για αποσταθεροποίηση όχι μόνο δεν οικοδομούνται σύμφωνα φιλίας αλλά και τα υπάρχοντα βεβαιώνουν την ικανότητα ελιγμών της μιας πλευράς και την αφέλεια της άλλης.

Πρέπει να αναστρέψουμε τη συγκρουσιακή ροπή. Ο ρόλος των ΗΠΑ για την υπέρβαση αυτή είναι και θα παραμείνει καθοριστικός. Χρειάζεται ένας ανοικτός διάλογος μεταξύ ΗΠΑ και Ελλάδας για την επανεκτίμηση της κατάστασης και τις προοπτικές που διανοίγονται. Η αναβάθμιση του ρόλου της Ελλάδας είναι προς το συμφέρον του δυτικού κόσμου.

Χρειάζονται ωστόσο δικές μας συντονισμένες και συνεπείς προσπάθειες υπέρβασης του ρόλου του μοναχικού καβαλάρη. Να γίνουμε εκφραστές των θετικών δυναμικών που ενυπάρχουν ή αναδεικνύονται στην περιοχή μας. Χρειάζεται η ανόρθωση του εσωτερικού οικονομικού και κοινωνικού μετώπου. Χρειάζεται η αναβάθμιση της δικής μας σχέσης με τις ΗΠΑ.

Η Ελλάδα μπορεί να διαδραματίσει σταθεροποιητικό ρόλο στα Βαλκάνια αρκεί να διαμορφώσει μια ολοκληρωμένη στρατηγική ειρήνης και ασφάλειας που θα πείθει τους εταίρους μας για την αναγνώριση αυτού του ρόλου.

Πρέπει να περάσουμε από μια αμυντική αντανakλαστική πολιτική απέναντι στην Τουρκία σε μια προωθητική εποικοδομητική στρατηγική απέναντι στην Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, στην ευρύτερη βαλκανική περιφέρεια, στην αναζήτηση ενός διώσιμου συστήματος συλλογικής ασφάλειας, στη συλλογική οικονομική προσπάθεια και συνεργασία. Μπορούμε και πρέπει να προσπαθήσουμε.